

УДК 330.3

Худокормова Ю.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕЙТИНГОВИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ

У статті викладено теоретико-методичні підходи до рейтингових систем управління розвитком: побудовано загальний алгоритм рейтингування, розглянуто існуючі методи, сформовано основні вимоги до підбору системи показників і визначено основні відмінності алгоритмів вирішення задач рейтингування в залежності від їх постановки.

На сучасному етапі економічного реформування, який відбувається в Україні, для діагностики розвитку економічних об'єктів все більше застосовуються рейтингові системи. Рейтинг являє собою порівняльну комплексну оцінку однотипних суб'єктів, ранжирування їх у порядку зміни кількісних та якісних характеристик.

Застосування рейтингових систем на сучасному етапі в більшості випадків обмежене тільки розрахунковими операціями, які не мають обґрунтованої наукової інтерпретації.

Система показників, що використовується для рейтингування економічних об'єктів, формується через логічне обґрунтування без врахування внутрішніх взаємозв'язків.

Таким чином, для перетворення рейтингів в ефективний інструмент діагностики тенденцій розвитку економічних об'єктів необхідна розробка теоретико-методичного забезпечення рейтингового управління розвитком.

Під рейтинговим управлінням розвитком розуміється **концепція прийняття рішення потенційними користувачами на основі використання рейтингів у процесі реалізації функцій управління** [1]. Рейтинги або підтверджують ефективність політики управління об'єктом, або сигналізують про необхідність її корекції [2]. Рейтингова система на вході має певну економічну інформацію про поточну діяльність об'єктів, а на виході — управлінське рішення. Кінцевою метою рейтингового управління завжди є прийняття управлінського рішення.

Зведення ряду показників у єдину інтегральну оцінку дозволяє як порівнювати результати діяльності об'єктів, так і оцінювати результати діяльності конкретного об'єкта за певний термін (оцінка динамі-

ки розвитку) [2]. Тобто моделі рейтингування можуть бути як статичними, так і динамічними.

З точки зору аналізу стану кожного конкретного економічного об'єкта, рейтинг розвитку є комплексною оцінкою ступеня зміни якісного стану конкретного об'єкта економічної системи, індивідуальною характеристикою, що використовується для обґрунтування й прийняття управлінського рішення.

З точки зору системного підходу, рейтинг розвитку — це ієрархічна система, інструмент управління зміною якісного стану економічних об'єктів.

Таким чином, **рейтинг розвитку служить як для аналізу змін у стані діяльності економічних об'єктів, так і для управління змінами стану системи економічних об'єктів в цілому.**

У залежності від кінцевого користувача інформації моделі рейтингового управління можуть бути як внутрішніми (ендогенними), так і зовнішніми (екзогенними).

Методи рейтингування можуть використовуватись як на мікрорівні — для порівняльної оцінки підприємств, фінансових структур, їх підрозділів та ін., так і на макrorівні — для оцінки районів регіону, регіонів, держав тощо.

Таким чином, задачі рейтингування мають наступну класифікацію.

За критерієм рівня дослідження:

мікрорівневі — вирішуються на рівні підприємств, організацій, їх підрозділів та ін.;

макрорівневі — вирішуються на рівні районів, регіонів, держав та ін.

За критерієм рівня використання рейтингової інформації:

ендогенні — для внутрішнього споживання керівництвом об'єкта;

екзогенні — для зовнішнього споживання керівництвом вищого рівня.

За критерієм аналізованого часу:

статичні — аналіз стану об'єктів на конкретний час;

динамічні — аналіз змін стану об'єктів на протязі деякого часу, моніторинг стану об'єктів;

прогнозні — формування прогнозного значення стану об'єктів на наступні періоди часу. Як правило, основою для вирішення таких задач є моніторинг.

За критерієм проблемності задачі можуть поділятися на задачі фінансового аналізу, аналізу ефективності використання ресурсів, маркетингової діяльності та ін.

Як зазначають Н. Лісова та А. Садеков [4], існує два напрями рейтингування: розробка узагальнюючого (синтетичного) показника та розробка алгоритмів обчислювальних процедур, які на основі набору показників забезпечать оцінку результатів діяльності. Першому з цих питань відповідає розробка обґрун-

тованої математичної моделі розрахунку рейтингів, другому — моделі інтерпретації результатів.

Таким чином, загальна модель рейтингування повинна враховувати як розрахункові операції, так і інтерпретацію отриманих результатів. Розроблений загальний алгоритм рейтингового управління розвитком наведено на рисунку.

Рис. Блок-схема алгоритму рейтингового управління розвитком

Моделювання рейтингового управління розвитком потребує підбору математичних методів розрахунку та інтерпретації результатів. Для цього було розглянуто існуючі методи рейтингування, зокрема спеціальні для конкретних сфер діяльності.

Проведений аналіз показав, що найбільш застосованими методами розрахунку рейтингової оцінки є алгебраїчні (сум, коефіцієнтів, геометричної середньої, суми місць та ін.), експертно-статистичні та методи математичної статистики (факторного аналізу та прогновної екстраполяції) [1, 2, 3, 4]. Використання експертно-статистичних методів характеризується складністю аналізу та залежністю від оцінок експертів, тому при відсутності досвідченої групи аналітиків цих методів рекомендовано уникати.

Для порівняльного аналізу, що є основою інтерпретації результатів рейтингування, може бути рекомендовано використання методів кластерного аналізу (таксономічних), інтервальної оцінки та багатомірного шкалювання.

Точність інтерпретації повинна бути обов'язковим принципом рейтингування, що може бути

досягнуто через моделювання засобів перевірки результатів дослідження за допомогою методу дискримінантного аналізу.

На достовірність результатів рейтингування важливий вплив має моделювання системи показників, тобто панелі дослідження. Для цього характерні наступні правила:

відповідність меті та задачам рейтингування; максимальна інформативність та несуперечність [2];

відносний, а не абсолютний характер, коли показники повинні мати якісний, а не кількісний зміст. У випадку використання абсолютних показників можлива похибність результатів. Це пов'язано з тим, що кількісні дані об'єкта найчастіше залежать один від одного. Наприклад, обсяги випуску продукції для промислового підприємства залежать від величини підприємства (значні обсяги великого підприємства є недосяжними для малого). Абсолютні показники як панель дослідження при факторному аналізі використовувати не бажано, тому що розраховані фактори, інтерпретувати не можна;

односпрямованість (стимулятори або дестимулятори);

відсутність лінійних кореляційних зв'язків (функціональної залежності) [3]. Функціональні зв'язки є жорсткими. Це означає, що зміна деякої ознаки (наслідку) цілком і однозначно визначається зміною іншої ознаки (чинника). Таким чином, функціонально залежні показники характеризують об'єкт з одного й того ж боку, що веде до збільшення величини впливу цієї характеристики на результати рейтингування і, як наслідок, до певних помилок;

статистична залежність (корельованість між собою), тобто показники повинні бути взаємопов'язані, мати внутрішню мінливість [3]. Системний підхід щодо рейтингового управління розвитком обумовлює необхідність вивчення впливу показників або груп показників один на одного і ефектів взаємодії підсистем системи, що розглядається. Це досягається через побудову кореляційної функції, яка виявляє приховані закономірності. Таким чином, при дослідженні економічної системи ефект впливу некорельованих показників не піддається виявленню та інтерпретації;

невелика кількість, що визначено критерієм корисності для здійснення комплексного аналізу [3]. Показники не повинні бути функціонально залежними, а залежність показників виявляється при побудові кореляційної матриці у факторному аналізі, тому доцільно використовувати обмеження факторного аналізу на кількість показників. Таким чином, бажана кількість показників повинна бути майже втричі меншою, ніж кількість спостережень.

Постановка задач рейтингування економічних об'єктів є передумовою впливу на вибір розрахункових методів та методів інтерпретації результатів рейтингування і системи показників для аналізу. Це свідчить про необхідність моделювання системи алгоритмів вирішення задач рейтингування в залежності від їх постановки, яка призначена для пристосування загального алгоритму рейтингового управління розвитком для вирішення конкретних задач рейтингування.

Проведене дослідження виявило основні відмінності алгоритмів вирішення задач за їх класифікацією, які наведено у таблиці.

Таблиця

Основні відмінності алгоритмів вирішення задач рейтингування

Характер задач	Методи вирішення задач
Макрорівневі	Система показників формується з показників діяльності, що розраховані на основі даних Держкомстату України
Мікрорівневі	Система показників формується з показників діяльності, розрахованих на основі даних статистичної звітності об'єктів
Прогнозні	Для визначення прогностичного стану економічних систем та конкретних об'єктів використовуються методи часових рядів. Прогнозні задачі вирішуються за умови повної інформації і наявності даних як мінімум за чотири періоди
Динамічні	Перед вирішенням задачі за допомогою кластерного аналізу здійснюється вилучення об'єктів з невірними даними діяльності або розподіл об'єктів на однорідні групи за темпами розвитку. Подальший аналіз проводиться для кожної з груп окремо. Здійснюється моніторинг розвитку економічної системи для екзогенних задач дослідження, розраховується рейтинг розвитку
Статичні	Перед вирішенням задачі проводиться вилучення об'єктів, що не належать до однієї сукупності за обраною панеллю дослідження за допомогою зворотного факторного аналізу (Q-техніки)
Ендогенні	Класифікація і інтерпретація результатів дослідження виконується методом інтервальної оцінки. В результаті дослідження формується інформація про "вузькі місця" усієї економічної системи в цілому
Екзогенні	Класифікація і інтерпретація результатів дослідження виконується методом кластерного аналізу. В результаті дослідження формується інформація про "вузькі місця" кожного з об'єктів економічної системи

На основі виявлених у таблиці відмінностей при вирішенні задач рейтингування автором розроблена

система алгоритмів, яка дозволяє на практиці використовувати системи рейтингового управління розвитком при аналізі різноманітних економічних систем.

Таким чином, проведене дослідження дозволило розробити теоретико-методичне забезпечення рейтингового управління розвитком, що перетворить рейтинги в ефективний інструмент діагностики тенденцій розвитку об'єктів.

Література: 1. Богатов О.И., Лысенко Ю.Г., Петренко В.Л., Скобелев В.Г. Рейтинговое управление экономическими системами. — Донецк: Юго-Восток, 1999. — 112 с. 2. Дідик Л.М. Рейтингова оцінка підприємств // Фінанси України. — 1999. — №5. — С. 27 – 34. 3. Забродский В.А., Клебанова Т.С., Скурихин В.И. Анализ и предупреждение дестабилизации функционирования предприятий. — К.: Манускрипт, 1994. — 78 с. 4. Садеков А., Лисова Н. Инвестиционная привлекательность предприятий (методология и методика оценки). Монография. — Донецк: ДонГУЭТ им. Туган-Барановского, 2001. — 270 с.

Стаття поступила до редакції
20.11.2002 р.

УДК 330

Хохлов Н.П.

ПРОБЛЕМЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИИ: ОБЪЕКТИВНЫЙ И ОЗАБОЧЕННЫЙ ВЗГЛЯД ЭКОНОМИСТА

В статье анализируются положения книги, посвященной современным проблемам политической экономики, причинам ее кризиса и способам его преодоления. Обосновывается идея о необходимости усиления гуманистического содержания экономической теории и соблюдения преемственности в использовании трудов классиков.

В вышедшей в свет в издательстве Харьковского государственного экономического университета книге привлекает внимание сам термин в ее заглавии — *политическая экономия* [1]. Наука, совсем недавно игравшая ведущую роль в подготовке экономистов и изучение которой было обязательным в средней специальной и высшей школах, вдруг исчезла, а на смену ей пришли экономикс, экономическая теория, макроэкономика, микроэкономика. Учебники и пособия с соответствующими